

Toespraak mr. Hans van Mierlo, voorzitter Tweede
Kamerfractie D66, op de Algemene Ledenvergadering
van D66 - zaterdag 3 november 1990.

EMBARGO TOT MOMENT VAN UITSPREKEN
Wijzigingen voorbehouden

Dames en Heren,

Er verandert zoveel. En zo snel. Soms lijkt het alsof er een onzichtbaar programma ,dat we niet kennen, nog voor de eeuwwisseling moet worden afgewerkt. Grilligheid, onvoorspelbaarheid en tempo zijn zo groot, dat de verantwoordelijken voortdurend in de verleiding zijn, zich als toeschouwer op te stellen, en gelaten de verdere ontwikkeling over zich te laten komen. Het "even aanzien" en "voor je uitschuiven" zijn sleutelwoorden geworden. De processen worden er evenwel niet méér beheersbaar door, maar minder. Ze ontsnappen aan onze greep en ontwikkelen een eigen dynamiek. En de rekeningen komen met vertraging na.

Dat geldt voor onze economie, onze openbare financiën, maar ook in de buitenlandse politiek. De Duitse eenwording - hoe verheugend ook op zichzelf - is er een voorbeeld van. Nauwelijks enige greep van Europa, dat te laat wakker werd, en verder het toekijken had. Het proces kreeg zijn eigen voortstuwingsmechanisme, waar ook de Bondskanselier achteraan kon lopen. Het is te snel gegaan en in te weinig harmonie met de rest van Oost-Europa. De berichten over een pijlsnel groeiende vreemdelingenhaat in Berlijn, ten opzichte van alle niet-Duitse Oost-Europeanen zijn zorgwekkend. Laat ons goed beseffen dat dat geen Duitse aangelegenheid is. Dat is een Europese aangelegenheid. Steeds meer wordt duidelijk dat niet de economie, maar het vraagstuk van de vreemdelingen en de minderheden de testcase wordt voor het Europa in wording. Dat en het milieu.

Laten we ons geen enkele illusie maken. Het vraagstuk van de minderheden, de asielzoekers, de vreemdelingen, in ons eigen land kan alleen maar groter worden. Het zal ons naar de keel vliegen en onze maatschappij ontwrichten als we het niet beter gaan aanpakken. Steeds duidelijker zal ook blijken wat de verbanden zijn met dezelfde vraagstukken in ^{Oost-}Europa en met het aldaar opkomende nationalisme. We doen er verstandig aan die verbanden tijdig vast te stellen en daaruit de consequenties te trekken. Symbolisch is het treffend dat we op hetzelfde congres over het minderhedenvraagstuk discussiëren en in de fringe meetings over Oost-Europa. We moeten elkaar in Oost- en West-Europa niet alleen laten modderen met vraagstukken die zo samenhangen.

Ik ben blij dat hier vandaag geestverwanten uit Oost-Europa aanwezig zijn. Het zou goed zijn als juist deze vraagstukken op partijniveau worden besproken. Het lijkt me dat onze partij een prioriteit moet geven aan het vinden van geestverwante groeperingen in Oost-Europa en daar nauwe betrekkingen mee aan te gaan. *Dit helpt geestverwanten te vinden van alle verschillende verbanden in West-Europa.*

De overhaaste eenwording van Duitsland maakt het noodzakelijk dat de Westeuropese integratie zich zo snel mogelijk verdiept. Dat is ook een belang van Oost-Europa. Dat moet echter zo gebeuren dat er geen enkele twijfel kan ontstaan aan het einddoel om alle Europese landen in één Gemeenschap te integreren. Dus moeten openingen naar Oosteuropese landen vermeerderd en vergroot worden zowel op economisch als op cultureel als op veiligheids-terrein. Naast dit proces moet ook een samenwerkingsproces tussen Oosteuropese landen op gang komen, gericht op de creatie van een gemeenschappelijke markt, maar zó dat de fusering daarvan met de Westeuropese markt bevorderd wordt in plaats van afgesneden. Voor de ~~bestrijding~~ ^{beteniging} van het nationalisme is het van vitaal belang dat integratieprocessen naar boven en decentralisatieprocessen naar beneden tegelijk op gang komen.

onduidelijke inval
De ~~brute agressie~~ van Irak ~~ten opzichte van~~ Koeweit heeft aanvankelijk en gedurende lange tijd geleid tot een unieke eensgezindheid van protest in de rest van de wereld. De dilemma's zijn sindsdien ongekend groot geworden. Met een onvoorstelbaar cynisme manipuleert Sadam Hussein ~~z'n~~ z'n gijzelaars, speelt landen uit elkaar door hele nationale contingenten vrij te laten, zoals de Franse, of kleine hoeveelheden, nadat nationale persoonlijkheden voor goede public relations van het Iraakse staatshoofd hebben gezorgd. Met grote verontrusting moeten we vaststellen dat het Sadam lukt om de eensgezindheid langzaam aan te tasten. Het paradoxale is dat juist daardoor de kansen op oorlog eerder dichterbij komen dan verder af. Het Arabisch front tegen Sadam brokkelt af. Dezer dagen, nu op dit moment, staat de Europese saamhorigheid zwaar onder druk. Duitsland speelt met initiatieven, die een verdenking hebben van strijdigheid met de gemaakte afspraken in Rome. Als niet alle gijzelaars vrij kunnen komen, verzwaren eventuele begunstigen het lot van de achterblijvers.

Hoe moeilijk het ook is, we moeten in termen van solidariteit tegenover hen allen blijven denken. Als Brandt niet onder de vlag van de VN kan gaan, en die kansen zijn er niet groter op geworden nu hij zelf heeft gezegd dan tóch te gaan - dat is voor Sadam veel aardiger - dan moet opnieuw een poging worden

(golf 2)

gedaan de Europese en de Europees-Amerikaanse saamhorigheid te herstellen. De Verenigde Staten en Engeland mogen zich niet geïsoleerd voelen. En Duitsland moet beseffen, dat de wereld, maar vooral de Europese landen met argusogen kijken naar wat die nieuwe macht zich aantrekt van recentelijk gemaakte afspraken in Europees verband. Er staat veel op het spel. Wij steunen de Minister van Buitenlandse Zaken in zijn houding en vragen hem met klem desnoods

nog dit weekeinde/zijn Europese collegae bijeen te krijgen, ^{ten einde}
ten andere direkt daarna ^{weer of een}
^{lijen te kon}

Partijgenooten

1 Gaat het wel zo goed met Nederland als we denken?
't Is twijfelachtig. Als de blaadren
van de bomen vallen moet onze Minister-
President almaar denken aan de President van
de Nederlandse Bank. Het is dus nog geen
uitgemaakte zaak wie van de twee nu het
meest depressief van aard is.

Intussen wordt de geloofwaardigheid van onze
hoogste autoriteiten er niet ~~in~~ *en geder op.*

Lubbers zegt: de Bankpresident is professioneel
somber, dus trek het je niet aan.

Daar ~~te~~tegenover wordt gesteld: de Minister-
President móet dat wel zeggen,

anders roep hij slechte tijden ~~q~~

~~De~~ f. De conclusie is dus dat als je wilt weten hoe het met ons gaat je het in ieder geval niet moet vragen aan de twee die het het beste weten, want die spelen een rol. Het is geen grote bijdrage aan de versterking van het gezag van de overheid.

Daarmee gaat het überhaupt niet florissant. Het gezag van het kabinet was er niet bij de totstandkoming en heeft zich ook daarna niet gevormd. *Wat es was verdwenen bij B2 ds* ~~Het bestaat n~~ ~~oor~~.

~~De~~. Homogeniteit is ver te zoeken. Het vooruit-
schuiven van problemen is daar één van de gevolgen van.

Maar omdat de problemen daar weer groter van worden, wordt de eenheid steeds meer op de proef gesteld,

Minister Andriessen is een kei in het zichtbaar maken daarvan. Tegen Pronk over de ontwikkelingshulp, tegen

Alders over de verpakkingen, tegen Lubbers over

Duisenberg. Over de vierdaagse werkweek zegt hij:

ondenkbaar. Kok en De Vries zeggen: bespreekbaar. Weer opnieuw zal het ondenkbare bespreekbaar moeten worden.

Net als indertijd de kernoorlog. Mevrouw d'Ancona *weet de in druk de* dreigt met kabinetscrisis als de koppeling wordt losgelaten, terwijl door Kok bij de Algemene Beschouwingen nog alles bespreekbaar werd genoemd. 12

Wat is er toch gebeurd sindsdien? Het kabinet straalt geen vertrouwen in zichzelf uit en geen overtuigingskracht naar de maatschappij. Dat geeft

ernstig te denken voor de slagkracht, die nodig zal zijn bij de uitvoering van de mid-term review plannen, zo men het daar al eens over kan worden. Want zelfs als je de cijfers van Duisenberg voor het seizoen corrigeert, dan kom je nog steeds tot het gigantische bedrag van tien à vijftien miljard, waarvoor oplossingen moeten worden bedacht, een schatting, waar de D66 fractie vanuit is gegaan.

Het kabinet heeft op zichzelf goede doelstellingen en uitgangspunten, maar het heeft kansen laten liggen om de uitvoering daarvan in de komende jaren ook veilig te stellen. Er is een zwakke, kwetsbare dekking opgevoerd, die van alle kanten kritiek heeft gekregen. Bovendien heeft men te laat - of helemaal niet - ingezien dat de problemen zo groot zouden worden, dat men zich had moeten instellen op een pas op de plaats voor iedereen, wat de inkomens betreft voor de komende jaren.

Passen op de plaats voor een paar jaar en voor iedereen, en alle ruimten, die er dan ontstaan gebruiken voor het terugdringen van het financieringstekort en investeren in de kwaliteitsverbetering van de samenleving. Dat had

van begin af aan het uitgangspunt van het kabinet moeten zijn en steeds sterker voorop geplaatst moeten worden naarmate de perspectieven somberder werden. Maar van begin af aan is er uitgesteld, er is een begroting gemaakt, die geen bodem legt daarvoor en opnieuw uitstelt en wat ik het meest verbazingwekkend vind: er is niet eens gevochten voor een afspraak op dit punt in het centraal overleg. Ik zou wel eens willen weten hoe het kabinet nog in die buurt denkt te komen van stappen op de plaats zonder gebruik te maken van paardemiddelen als loon- ingrepen of Machtigingswet. En zal de maatschappij niet zeggen: wie de gewone middelen niet probeert, verliest het recht op paardemiddelen?

Het kabinet heeft dus o.i. twee beleidsfouten gemaakt en één karakterfout getoond die tot een derde beleidsfout leidde: dat was het ontbreken van politieke moed om reeds in de begroting 1991 te beginnen met het realiseren van een deel van het grote karwei van de mid-term review. En ik zeg hier heel eerlijk dat ik dat uitstel echt onverantwoord vind.

Daarop was het belangrijkste deel van ons tegenvoorstel gebaseerd. Ik zeg expres geen "tegenbegroting", omdat ik dat inderdaad politieke flauwekul vind. Het geschetter van de Partij van de Arbeid over de prestaties op dit gebied in het verleden is circus-muziek. Maar je kunt wel tegenover een paar voorstellen van het kabinet een paar tegenvoorstellen zetten, die je uit laat rekenen op hun effecten en dat hebben we gedaan. Aardgasbaten bij de dekking weghalen en gebruiken voor een verdere vermindering van het financieringstekort, en de inflatiecorrectie niet laten doorgaan en daarmee de dekking wat solider maken en een kleine beleidsruimte creëren. Tweemaal rechts - één averechts. We zeiden: kabinet: doe dat nou alvast, want die klus wordt te zwaar^{skak,} voor jullie - voor de politiek, voor de mensen. Spreidt het nou een beetje Nee, zei het kabinet. Niet nodig. Maak het nou niet ernstiger dan het is. Je moet de lasten niet verhogen, want dan gaan die lonen omhoog. (Die koopkracht-effecten van ons voorstel waren overigens minimaal. Maar goed.) Niks doen dus.

We zijn nu drie weken verder en tien dagen nadat de Minister-President en de Vice Minister-President samen de President van de Nederlandse Bank op z'n nummer hebben gezet, en daar luidt de Vice Minister-President drie dagen geleden de noodklok op een toonhoogte die onherkenbaar is vergeleken met de Algemene Beschouwingen.

Alle verontrustende aspecten die hij noemt, zijn ook door ons genoemd. En door ons niet alleen. Voorzover ik het kan overzien noemt hij helemaal niets nieuws, maar ineens luidt het dat de financiële problematiek veel groter is dan gedacht, en dat er zware offers van alle burgers zullen worden gevraagd en dat hun incasseringsvermogen zwaar op de proef zal worden gesteld.

Een bloed, zweet en tranen-verhaal, dat er niet om liegt.

Beter laat dan nooit, kun je zeggen. Maar ik zeg ook iets anders. Waarom heeft het parlement dat verhaal niet te horen gekregen? Ik weet zeker - en misschien beantwoord ik hiermee mijn eigen vraag - dat als de Minister van Financiën of de Minister-President exact ditzelfde verhaal had gehouden bij de Algemene Beschouwingen - wij een

heel ander debat hadden gehad. Wellicht met andere uitkomsten - misschien ook niet - maar in ieder geval een ^{ander} debat.] Heeft het kabinet een fantastisch talent om weg te kijken van een realiteit, die toen iedereen al zag? Of had het gewoon geen zin om in de Tweede Kamer die realiteit onder ogen te zien en te bespreken, omdat de tegenstellingen tussen de coalitiepartners daarvoor te groot waren? Dan zeg ik: dat is gebrek aan moed en aan eerlijkheid en dan wordt er weer eens opnieuw terwille van de coalitie staatkundige schade aangericht, omdat dan de meerderheid van de Kamer met het kabinet comédie zit te spelen en de oppositie voor joker erbij zit.

Op deze wijze denatureert het parlementaire debat, dat in het hart van een politieke ontwikkeling zou moeten functioneren, tot een manipuleerbare randversiering, die steeds minder serieus wordt genomen. Dat zal zeker niet het oogmerk van het kabinet zijn, maar dat dreigt wel.

Het zal duidelijk zijn dat de D66 fractie vindt dat het kabinet geen dag langer zou moeten wachten met het formuleren van de tussenbalans. Voor de D66 fractie is in principe bijna alles bespreekbaar, ook de maximale lastendruk, al moet je daar zeer voorzichtig mee zijn, ook de volledige koppeling, al zullen we die niet gauw prijsgeven, omdat we daar zéér aan hechten.

Niet de vermindering van het financieringstekort, niet dié bezuinigingen, waardoor het milieuvraagstuk vergroot zou worden. En een randvoorwaarde voor alle subsidieverminderingen zal zijn dat de gesubsidieerden ruimschoots de kans krijgen zich op de gewenste aanpassing voor te bereiden.

Daarnaast kondig ik aan dat in de fractie van D66 behoorlijk veel twijfels zijn gerezen aan de mogelijkheden om de herstructurering van onze volksgezondheid volgens de plannen Dekker-Simons zó te realiseren dat de daaraan ten grondslag liggende doelstellingen ook worden verwezenlijkt. Naarmate de concretisering dichterbij komt groeien de twijfels of het mogelijk is bevredigende oplossingen te vinden voor die problemen, die door de Staatssecretaris zelf ijkpunten worden genoemd. Daar komt nog bij dat aan de basis van de hele operatie onder andere de wens stond om een kosten-drukkend effect te krijgen door introductie van de marktwerking en wij - met de Groningse hoogleraar De Kam - het ernstige vermoeden hebben dat het marktmechanisme in de volksgezondheid helemaal niet zo werkt - sterker nog: mogelijkerwijs in omgekeerde richting werkt: kostenverhogend.

Moet je dan in die omstandigheden - en zeker als er moeilijke tijden wachten - alles op z'n kop gaan zetten? Vooral dat laatste vermoeden ^{over de kordaten} is echt nieuw en misschien een reden om je af te vragen of de belangrijke verbeteringen die je wilde, niet op een wat minder drastische en onzekere wijze kunnen worden bewerkstelligd. Voorlopig geven we

de Staatssecretaris, die we overigens hoog hebben zitten - nog het voordeel van de twijfel. De tweede fase, die we op 1 januari a.s. ingaan bevat op zichzelf nog geen point of no return. Maar in het jaar dat volgt zal wat ons betreft toch de bewijslast liggen bij de Staatssecretaris om aan te tonen dat hij voor de ijkpunten bevredigende oplossingen kan vinden, dat hij strijdigheid met Europese wetgeving kan voorkomen, en vooral dat hij de kostendrukkende werking van het marktmechanisme geloofwaardig kan maken.

Daarnaast zou in dezelfde tijd eens onderzocht moeten worden wat de mogelijkheden zijn van andere suggesties om op wat minder drastische wijze, ^{voor u. 6} ^{de bestaande} ^{structuur} dezelfde doeleinden te bereiken. ^{dege de voorstellen van Simons,}
Tenslotte zijn onze bezwaren ⁽niet ideologisch maar praktisch van aard.

En nu, partijgenoten, tenslotte nog even over onszelf. Je bent het eigenlijk alweer vergeten - met al die problemen en al die snelle veranderingen in de wereld - maar sinds we elkaar de laatste keer zagen op het congres in het voorjaar - hebben we toch even een prachtige verkiezing gehad voor de gemeenteraden. Hoopgevend en belangrijk als bevestiging van de opgaande trend, maar nog belangrijker is de uitslag voor de structuur van de partij. Immers, nooit eerder waren we in staat om zo'n brede basis in de partij aan te brengen, als we thans hebben gedaan.

Die situatie is nieuw en schept grote mogelijkheden om op een veel breder vlak te laten zien wie we zijn. We scheppen veel meer mogelijkheden voor de kiezers om ons waar te nemen. En veel meer mogelijkheden voor onszelf - ons ledenbestand - om met veel meer mensen intensiever betrokken te zijn bij dat continue spannende politieke avontuur dat D66 heet. Maar dat heeft ook z'n kwetsbare kant.

Bedenk goed dat we straks ook beoordeeld worden op wat we ervan maken in de gemeenteraden en afdelingen. Ook als het om Staten- en Parlementsverkiezingen gaat. Natuurlijk, het landelijk imago blijft beslissend, maar niet meer in zo sterke mate de enige factor. Meegerekend zal worden hoe we aan

de basis met macht omgaan. Voor velen is dat nieuw. En dat gaat met vallen en opstaan. Doorzwoegen en niet naast je schoenen gaan lopen, omdat het goed met ons gaat. Dat is de grootste bedreiging van ons succes: triomfalisme: tegen iedere goede smaak en dan ook nog misplaatst, want onze buit is nooit binnen; het blijft een avontuur en het vaarwater is niet rustig.

Als het met D66 eindelijk structureel wat beter gaat, dan is dat omdat we niets cadeau krijgen, tegen de stroom in moeten roeien en voor iedere centimeter politieke grond moeten vechten.

En het is nog steeds zo dat in die hardnekkige politieke structuur, die maar langzaam afbrokkelt, iedere fout van D66 - iedere ridiculiteit, zoals de politiek er zoveel kent, driemaal zo zwaar telt en wordt afgestraft, dan in één van de andere grote partijen. Als we dat goed in ons kop hebben, mogen we vaststellen, wat ik al zei, dat het met D66 thans ook structureel en niet alleen conjunctureel beter gaat.

Met kleine schommelingen kunnen we gemiddeld het vertrouwen van de mensen vasthouden en op dit moment weer wat uitbreiden. Het lijkt erop dat men wat minder makkelijk heen kan om onze analyses en pleidooien voor vernieuwing. In ieder geval

in de maatschappij, de media en in de basis van de andere partijen. Zelfs in de Kamer, hoewel men niet mag en kan verwachten dat zich daar ineens meerderheden zouden gaan aftekenen voor onze voorstellen op staatsrechtelijk gebied, zoals gekozen Minister-President of formateur, ander kiesstelsel, referendum, gekozen burgemeester. Maar waar het om gaat is of men de vraag: of en hoe we onze democratie wat direkter kunnen maken - wat meer directe invloed van kiezers op het politieke proces - of we dat op de agenda kunnen houden, ook al heeft men z'n bedenkingen tegen bepaalde concretisering.

En ook van ons mag gevraagd worden onze voorstellen die ik noemde niet voor te stellen als een goed of doel in zichzelf, maar ze in hun betekenis te willen toetsen op hun functionaliteit ten opzichte van dat bredere doel: hoe kunnen we die democratie meer van de kiezers maken?

Als we dat doen, dan hebben we een kans dat anderen ook wat minder snel deuren dichtgooien en in ieder geval denkprocessen mogelijk maken.

Dat zal toch het minste zijn wat een volksvertegenwoordiging kan doen, die geconfronteerd wordt met het gevoel van meer dan éénderde van het electoraat, dat stemmen geen enkele zin heeft, überhaupt niet en dat het ook niet uitmaakt op welke partij men stemt. Bedenk goed, dit zijn voor een groot deel mensen die nog wel naar de stembus gaan. Aldus een recente NIPO-enquête. Daar kun je toch niet omheen? Dit verschijnsel is veel en veel bedenkelijker dan dat van een wat lagere opkomst.

En met name de liberalen, die in de geschiedenis bij uitstek de felste pleitbezorgers voor een zo direkt mogelijke democratie zijn geweest, vraag ik om de negatieve preoccupatie die in de VVD altijd heeft bestaan ten opzichte van de staatsrechtelijke vernieuwing te herzien en zich tenminste open te stellen voor de vragen die er zijn. Ze zijn dat aan hun stand verplicht.

Ik zeg dat juist aan hun adres, omdat, mede dankzij de eerste termijn van de heer Bolkestein bij de Algemene Beschouwingen, een discussie is ontstaan over de democratische opbouw van ons land, die

uitzonderlijk was, en op zichzelf al een vernieuwing was van het parlementair debat. Het belang ervan was dat voor het eerst even dat andere Nederland zichtbaar werd, in de overigens ~~zo~~^{gloed} globaal overeenstemmende benadering van Partij van de Arbeid, VVD en D66, ^{over nu de wereld en voor nu de mensen} ~~andere~~ Wij moeten ons best doen om dat ~~stukje~~^{andere} ook zichtbaar te houden en daar een stuk van te maken. Dat komt niet vanzelf. Dat kan alleen als we ons open stellen voor kritische herbezinning op gevestigde standpunten. Niet ieder nieuw licht op de zaak is nieuwlichterij.

Hopelijk nog deze maand zal het rapport Vraagpunten, oftewel de Commissie-Deetman, verschijnen. Ik zal er - zoals we afgesproken hebben - niets over zeggen, behalve signaleren, dat er soms - totaal onverwachts uit de politieke praktijk zo'n sein komt van vernieuwingsbehoefte. Ik denk aan het functioneren van onze ministeriële verantwoordelijkheid, dat op vele gebieden zo problematisch is geworden. Zoals deze week dan de competentiegeschillen tussen de Minister van Buitenlandse Zaken en de Minister-President over de verantwoordelijkheid voor de buitenlandse politiek

naar buiten zijn gekomen. Een oud probleem, waarvan ook hier weer de kern is dat de maatschappij zich ontwikkelt en de structuren achterblijven. Of de maatschappij zich dan even zou willen aanpassen aan de structuren. Nee, natuurlijk niet. Andersom dus. Dat is de kern van ieder staatsrechtelijk en bestuurlijk vraagstuk. (inlas-20^a-
-20^b-)

Het probleem van de ministeriële verantwoordelijkheid ten aanzien van de buitenlandse politiek heeft zich gaandeweg steeds verder ontwikkeld met de ontwikkelingen in Europa. Hoewel ik zelf van mening ben dat er meer ruimte moet worden geschapen voor de Nederlandse Minister-President, wie dat ook is, om partij te kunnen geven in Europese topkaders, zonder dat de Minister van Buitenlandse Zaken een tweederangs Minister wordt, hoeft dat probleem nu niet meteen te worden opgelost voor de verdere toekomst.

Die structurele kant moet worden meegenomen in dat vernieuwingsproces, wanneer dat na het verschijnen van het rapport van de Commissie-Deetman, hopelijk op gang komt.

Het probleem heeft een nieuwe dimensie op korte termijn gekregen doordat een kribbige briefwisseling tussen de beide bewindslieden is uitgelekt, waardoor de merkwaardige indruk naar buiten toe is ontstaan dat de Nederlandse Minister-President niet helemaal spreekbevoegd is. Ik vind dat schadelijk voor het land en wil dat deze foutieve indruk voor de korte termijn, totdat we het definitief geregeld hebben, wordt weggenomen. De Minister-President had dat kunnen doen door in een paar regels daar serieus aandacht aan te geven. Dat was voor mij genoeg geweest. In plaats daarvan

stuurt hij de Tweede Kamer een brief, ^{reeds} namens de
Minister van Buitenlandse Zaken, waarvan de beknoptheid
een graad van sereniteit heeft gekregen die bijna
bovenaards is. Het komt er op neer dat hij het probleem
van anderen oplost door te zeggen dat het er niet is.
Ik herhaal nog eens dat ik helemaal geen behoefte
heb om tussen beide bewindslieden te stoken, noch om
het probleem groter te maken dan het is, maar dit is
me toch iets te gemakkelijk en daarom lijkt het me
beter dat de Minister-President het in de Kamer komt
uitleggen.

f...

A c

\
/

1

- 20^c -

Maar een maal

Voor D66 waren de Algemene Beschouwingen ook nog op een ander punt belangrijk. Het zou de lakmoesproef worden voor de vraag of er werkelijk ruimte was of gemaakt kon worden voor een eigen herkenbaar oppositie-gezicht van D66. Dat was de vraag, omdat onze affiniteit met het beleid dat dit kabinet voorstaat, in ieder geval groter is dan die van de VVD of Groen Links. Oppositie voeren niet tegen, maar vóór een beleid, heb ik dat genoemd op ons laatste congres. Nou, die ruimte is er volop en er is niemand meer die nog kan twijfelen aan onze eigen signatuur in die oppositie. Dat is heel belangrijk. *Zoals er ook niemand meer is die het met goed fatsoen van ons kan zeggen dat we slape de rijk worden.*

Maar er is een tweede aspect dat in staatkundige zin voor de verdere toekomst van het parlementaire debat minstens zo belangrijk is. Dat is dat wij afscheid genomen hebben van de Angelsaksische opvatting van oppositie, die Partij van de Arbeid en de VVD huldigen, en die erop neerkomt dat zij ~~de indruk * - * * *~~ ^{de helderheid in het denken} (dat hun partij en hun beleid het reële alternatief ~~is~~ ^{zij} voor het kabinet en het kabinetsbeleid. In een tweepartijenstelsel kan dat en daar komt het ook vandaan. In een meerpartijenstelsel, waarin men aangewezen is op coalities, is dat een valse voorstelling van zaken.

Een ingebouwde onwaarheid, die zichzelf straft.

Op twee manieren. In de eerste plaats: het op deze hoge toon oppositie voeren verhoogt structureel de barrière tussen de Partij van de Arbeid en de VVD, als gevolg waarvan de vanzelfsprekendheid van de macht van het CDA alleen maar groter kan worden.

Op de tweede plaats schaadt het de geloofwaardigheid van de partijen zelf. Immers, de hoge toon van de oppositie kan nooit worden waargemaakt als zij (Partij van de Arbeid en VVD) beurtelings worden

geroepen om regeringspartner van het CDA te worden. Ik zeg vooral: de tóón, die hoge toon, kan niet worden waargemaakt, en dat is het enige dat blijft hangen.

En zo werken beide partijen in hun oppositie reeds aan hun structurele marginalisering, die onherroepelijk moet komen als zij regeringspartij zijn, en die dan een gevoel van teleurstelling oproept bij de kiezers.

De D66-fractie probeert in haar oppositierol gestalte te geven aan deze analyse. Dat is ook: andere politiek. Aldus doende, worden wij steeds minder een aanvulling op het CDA - zoals Partij van de Arbeid en VVD in de praktijk zijn, en steeds meer een alternatief voor het CDA, hoe raar dat ook bij de huidige getalsverhoudingen mag klinken. Maar ik bedoel ermee dat wij kunnen laten zien dat je op een andere - niet confessionele - veel minder vrijblijvende manier dan het CDA doet in het midden van de politiek kunt staan. Dat je daar ook kunt staan met een paar radikale standpunten - zoals we die ook hebben.

Getalsmatig lijkt het alsof de Partij van de Arbeid het alternatief is voor het CDA en bij verkiezingscampagnes wordt het natuurlijk ook graag zo voorgesteld, maar als je kijkt naar hun rol in het politieke krachtenveld, dan is dat helemaal niet zo, dan is de Partij van de Arbeid alleen maar een alternatief voor de VVD en omgekeerd. Een daar zouden beide eens van af moeten.

Intussen gaan we door. In gemeenteraden, straks versterkt in de Staten. In het Parlement. Onder leiding van een nieuwe voorzitter, over wiens identiteit wij nog in angstige spanning verkeren. Reden waarom ik hem in z'n anonimiteit welkom heet en een woord van dank richt aan Michel Jager.

Michel, jij bent één van de weinige voorzitters, die de partij in een stijgende lijn hebt aangetroffen en haar verlaat op een moment dat ze nog steeds stijgt. Misschien is dat de reden dat je indertijd voor de zekerheid maar hebt gezegd dat je niet langer dan twee jaar wilde. Hoe dan ook, het blijft een prestatie. We zijn je dankbaar voor wat je voor ons hebt gedaan. Ik heb het in de

fractie al tegen je gezegd: we hebben geprofiteerd van je deskundigheid op verschillende terreinen en kijken daardoor ook met vertrouwen naar je mogelijke opvolger in onze fractievergadering, want voor een fractie die wil decentraliseren is een benoemde burgemeester nooit weg. Bedankt.

En daarmee ben ik ook aan het eind gekomen.

We kunnen het niet te lang maken vandaag. Vanavond schijnt het hele kabinet bij Sonja te zitten (behalve Andriessen natuurlijk). En het mag een veilig gevoel geven dat ze een paar uur van de straat zijn, toch kun je ze geen seconde uit het oog verliezen.

Tot februari. Ik dank u.